

УДК 371.5

ГЕНДЕРНИЙ МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ЯК УМОВА ПРОФІЛАКТИКИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ДІВЧАТ

Парфанович І.І., д. пед. н., професор

*Тернопільський національний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка,
вул. Винниченка, 10, м. Тернопіль, Україна*

parfanovichi@ukr.net

Методологічним підходом до профілактики девіантної поведінки дівчат загальноосвітніх шкіл визначено гендерний як формування особистості на основі визначення гендерних ролей. Розглянуто проблемні питання профілактики девіантної поведінки дівчат через призму історичного аспекту та різних типів презентації дівчат на сучасному етапі. Обґрунтовано, що єдність і взаємозумовленість компонентів профілактичного процесу, спрямованого на покращення соціально-психологічних показників становища і розвитку дівчат, забезпечують гендерну соціалізацію та ідентифікацію.

Ключові слова: дівчата, профілактика девіантної поведінки, гендерний методологічний підхід.

ГЕНДЕРНЫЙ МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЙ ПОДХОД КАК УСЛОВИЕ ПРОФИЛАКТИКИ ДЕВИАНТНОГО ПОВЕДЕНИЯ ДЕВОЧЕК

Парфанович И.И.

*Тернопольский национальный университет им. Владимира Гнатюка,
ул. Винниченка, 10, г. Тернополь, Украина*

parfanovichi@ukr.net

Методологическим подходом к профилактике девиантного поведения девочек общеобразовательных школ, определен гендерный, как формирование личности на основе определения гендерных ролей. Это определяет исследование теоретических положений гендерной педагогики по профилактике девиантного поведения у девочек, через призму исторического аспекта и разных типов презентации девочек на современном этапе. Определено, что единство и взаимообусловленность компонентов профилактического процесса, направленного на улучшение социально-психологических показателей состояния и развития девочек, обеспечивают гендерную социализацию и идентификацию.

Ключевые слова: девочки, профилактика девиантного поведения, гендерный методологический подход.

GENDER METHODOLOGICAL APPROACH AS A CONDITION FOR THE PREVENTION OF GIRLS' DEVIANT BEHAVIOR

Parfanovich I.

Ternopol national pedagogical university V. Gnatuka, Vinnichenko str., 10, Ternopol, Ukraine

parfanovichi@ukr.net

The methodological approaches to the system of girls' deviant behavior prevention that act on different levels on prevention are identified: gender, personality oriented, systematic, synergetic, security and safety, interdisciplinary, institutional, which are provided at different levels of prevention. Methodological approaches were applied while developing the design, implementing and analyzing of schoolgirls deviant behavior prevention. Such approaches can be implemented in practice, if the realities of girls' socialization in various areas and the problem are treated from the socio-pedagogical point of view.

Through the appliance of methodological approach to the prevention of deviant behavior it's defined that gender is a factor of personality identity formation. This approach demands the investigation of gender pedagogics concepts towards the prevention of deviant behavior of girls in secondary school. Problematic issues of prevention of deviant behavior of girls are examined in the light of the historical aspect and presentation of different types of girls today. Proved that the unity and interdependence of the components of prevention activities aimed at improving the social and psychological indicators of status and development of girls, provide socialization and gender identity.

The implementation of socio-pedagogical work of girls' deviant behavior prevention requires optimal choice of socio-pedagogical forms and methods. The attention is on the organization of preventive work in accordance with the differentiation of girls' age: elementary school age, teenage, or adolescence. Theoretical approaches to the explanation of the nature and characteristics of girls' deviant behavior display are analyzed.

Key words: girls, prevention of deviant behavior, gender methodological approach to the prevention of deviant behavior it's.

Актуальність проблеми. Підвищення соціальних ризиків відображається на зниженні фізичного, психічного, духовного здоров'я населення. У зв'язку зі статевими і гендерними особливостями це особливо відчутно щодо осіб жіночої статі, найуразливішими з яких є дівчата, що супроводжується недоліками гендерної ідентифікації, зміщеннями в гендерній соціалізації, набуттям негативного досвіду поведінки. З огляду на сьогоденну актуальність проблеми, підхід до профілактики девіантної поведінки дівчат вимагає перегляду й удосконалення. Традиційні уявлення про відмінності осіб обох статей не можуть пояснити багатьох фактів суспільного життя, зокрема феномену зростання девіантної поведінки серед дівчат. Безумовно, тут мають місце зміщення процесу гендерної ідентифікації, оскільки дівчина як особистість формується під впливом соціалізуючих і десоціалізуючих факторів. Порушення поведінки дівчат проявляються у межах певного соціуму. Соціально-педагогічна позиція потребує дослідження гендерного підходу до профілактики девіантної поведінки дівчат. Гендерний аспект дослідження охоплює соціальну політику держави, масову культуру, спрямованість функціонування соціальних інститутів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Парадигмальному визначенню соціального виховання дівчат у ХХ ст. приділено значну увагу в багатьох працях науковців. В. Кравцем зазначено: «В умовах недиференційованого підходу до виховання хлопчиків і дівчаток, розмивання кордонів між жіночими і чоловічими соціальними ролями, статева соціалізація здійснюється стихійно, без належної педагогічної уваги, у результаті чого виховання статево рольової поведінки серйозно ускладнюється, а в деяких випадках набуває спотвореного, деструктивного характеру» [3, с. 9]. Цінним для нашого дослідження є визначення вченим дидактичних помилок залежно від статі, вироблення рекомендацій подолання гендерної нерівності в навчально-виховному процесі школи та концептуальних позицій наукових основ гендерної педагогіки з метою подолання проблем гендерності [2, с. 364–398]. Гендерна ідентифікація (ототожнення) – внутрішнє переживання своєї статевої належності, суб'єктивне осмислення та переживання гендерної ролі, уподібнення до неї, своєрідна єдність статевого самоусвідомлення і поведінки [2].

Соціалізація у контексті гендеру – це процес спрямованих і спонтанних впливів на особистість, що допомагає їй засвоїти норми, правила поведінки та установки відповідно до культурних уявлень про роль, становище й призначення статей у суспільстві, робить повноцінним чоловіком чи жінкою і прилучає її до усталеної системи гендерних ролей [3, с. 8]. Деформація гендерної ідентичності формується внаслідок: депривації сімейної взаємодії; синтезу образів маскуліності-фемінності із засобів масової інформації, стосунків із вихователями та вчителями, а також із досвіду міжстатевих взаємин із однолітками; дифузного розщепленням гендерного образу Я [1, с. 7–11]. Тобто, гендерна ідентифікація охоплює розуміння свого Я, стосунків у сімейному колі та соціальні зв'язки.

Мета статті. Однією з основних причин відхилень у поведінці особи вважається неузгодженість між суспільними і її власними гендерними ідеалами, що свідчить про деформацію гендерної ідентифікації, тобто зміщення відбувається на основі невідповідності гендерних ідеалів особи суспільно прийнятним взірцям, еталонам. Гендерна ідентифікація особи формується на основі суспільних і власних гендерних ідеалів, її результатом є реалізація статевої ролі, яка передбачає соціально-психологічну відповідність соціальним нормам, що є предметом розгляду в статті.

Основний зміст. Ставлення до жінки як до берегині роду людського змінилося внаслідок зміни ціннісних орієнтирів у масовій свідомості населення загалом і в уявленнях кожного індивіда зокрема. Знизилася повага до слабкої половини людства як основа міжстатевих стосунків. З іншого боку, на жінок покладено більше обов'язків, бо, окрім сімейних, до них посилено вимоги щодо їхнього соціального статусу, кар'єри, фінансового становища, зовнішнього вигляду. Спостерігається гостра суперечність: дієвість застарілих суспільних стереотипів у ставленні до жінок, їхнього місця у суспільстві і посилення вимогливості щодо їх діяльності, статусу, обов'язків. На фоні загального посилення напруження в суспільстві та внаслідок погіршеного ставлення до жінки, дівчата дедалі більше відчувають вплив таких

негативних факторів на особистісний розвиток. Отже, фактор недостатньої оптимізації гендерної ідентифікації відображається на становищі і самопочутті осіб жіночої статі в суспільстві.

Констатується другорядна роль жінок та великі вимоги до них; широке коло та різноманітність типів репрезентації жінок; невизначеність ролей; недотримання прав жінок у сучасному світі. Досліджено роль і місце жінок в економіці і суспільно-громадському житті країн, соціальні уявлення про призначення чоловіків і жінок, суспільні проблеми жіноцтва, соціальну побудову гендерної ідентичності, особливості життєвого стилю жінок залежно від типу їх гендерної ідентичності, шляхи розвитку жінки як особистості в сучасному суспільстві, зокрема значення освітніх закладів у розвитку жіночої самосвідомості.

Аналіз гендерної соціалізації та ідентифікації дівчат, визначення концептуальних положень щодо профілактики їх девіантної поведінки на сьгоднішньому етапі розвитку суспільства неможливий без урахування менталітету населення, до якого вони належать. Специфіка розвитку української нації диктує високу активність усіх жінок і дівчат.

Визначення становища дівчат і ставлення до них в історичному розрізі дає право зробити такі висновки.

1. Дослідження вчених свідчать про звужене уявлення про роль жінки в суспільстві, окремі вияви протесту з її боку. Тривалий час жінка в суспільстві займала чітко визначене другорядне місце після чоловіка. Проблеми соціального виховання дівчат не виділялися, вони розглядалися або в єдності з проблемами жіноцтва, або дітей як категорій населення. Спрямованість виховання дівчат в основному диктувала церква. У розвитку суспільства до ХХ ст. спостерігалось обмеження в стосунках між хлопцями і дівчатами, що полягало у роздільному навчанні, сфері побуту, суспільній зайнятості.

2. Початок ХХ ст. характеризується як період становлення радянської держави на чітко визначених комуністичних ідеалах. У такому дусі виховувалося підростаюче покоління. Гендерній проблематиці не надавалось важливого значення. Дівчаток виховували як «будівниць» майбутнього, не відмежовуючи їх гендерних відмінностей від хлопчиків. ХХ ст. диктувало нові вимоги до поведінки особи. Надзвичайно жорсткими стали вимоги до дівчат – майбутніх жінок. У радянський період вони виховувалися як механічний елемент великої суспільної системи комуністичного спрямування. Особистість дівчини, її жіноча сутність підпорядковувалися «великим» ідеалам того часу. Дівчаток виховували в дусі обов'язковості, вимогливості, виконавських якостей, які вони мали проявити в майбутньому на роботі, в сім'ї, серед громадськості.

3. Розпад Радянського Союзу, формування нових держав на його теренах характеризується особливостями в ставленні до поведінкових девіацій, розвитку суспільних цінностей, молодіжних проблем та соціального виховання дівчат. У перехідний період панує невизначене ставлення до дівчат, незрозумілою є їх роль у суспільстві.

4. Сприяння статевій і гендерній ідентифікації в процесі соціалізації дівчат закладається як на загальносуспільному, так і на індивідуальному рівнях, а їх деформація є причиною відхилень у поведінці. Сучасність висуває вимогу підготовки дівчини до виконання не стільки біологічної, скільки гендерної ролі. Це відбувається за умови чіткої акцентуації гендерного підходу до проблемних питань виховання і профілактики поведінкових девіацій. Однак проблемі комплексної системи профілактики девіантної поведінки дівчат не приділено достатньої уваги.

За останні роки в державі посилюються деструктивні процеси, пов'язані зі станом перехідного періоду суспільного розвитку, невизначеністю соціальних норм, погіршенням соціально-демографічних, соціально-економічних процесів. Сьогодні існує диференціація стосовно образу й поведінки дівчини.

Перший – дівчина порядна, скромна, ввічлива, сором'язлива, охайна, лагідна, працююча, цілеспрямована, відповідальна, добра, не має шкідливих звичок, проявляє людяність, любов

до оточення, терпимість. Цей образ репрезентує український ідеал дівчини, сформований багатовіковою культурою народу.

Другий взірць особистості й поведінки – образ ділової дівчини: вона сильна, вольова, стійка, оптимістична, не боїться нічого, мужня, не дає себе образити, наполеглива, готова виконати будь-яку роботу, постояти за себе і за інших, із великою силою духу, прагне знайти своє справжнє «Я», за будь-яких обставин залишається собою, вірна своїм твердим переконанням, поглядам, обраній позиції. Загалом це образ емансипованої, незалежної особи. Цей зразок сформувався на теренах колишньої радянської системи, він посилений жорсткими реаліями сьогодення, коли дівчатам доводиться конкурувати нарівні з особами чоловічої статі. Дівчата йдуть до своєї мети цілеспрямовано і основне завдання вбачають у самореалізації. Проте їхнє особисте життя поставлене на друге місце, і такі дівчата не мають можливості реалізувати себе як жінку, бути коханою і кохати.

Третій взірць сучасної дівчини – секс-символ, еталон сексуальної спокусниці, яка іноді не відмовляє собі у шкідливих звичках; усе її життя, спосіб життя і діяльності підпорядковані пошуку чоловіка-ідеалу. Вона точно знає, чого хоче від життя, має план реалізації своїх мрій, намагається втілити його в життя. Знаряддям у досягненні бажаного є зовнішність, сексуальність, а іноді й хитрість, жорстокість, цинізм, агресивність дівчат. Вони ведуть світське життя, зорієнтовані на заміжжя, стабільність шлюбу, народження і виховання дітей; їх цінності є прагматичними, а про кар'єрне зростання вони не турбуються, оскільки сподіваються у забезпеченні соціального статусу на свого обранця.

Четвертий еталонний тип презентує дівчина з грубим характером, аморальною поведінкою, часто це образ людини «під кайфом», що відображає вживання алкоголю, наркотичних і токсичних речовин, тютюнопаління. Розкута, вільна, незалежна особистість, яка робить те, що їй подобається, має спробувати та уміти все, у тому числі і суспільно неприйнятне. Вона не терпить негативних обставин, агресивна. Для неї характерні відсутність сором'язливості, негативне бачення свого майбутнього, скептичне ставлення до всіх, хто поруч. Вона зухвала, вважає, що тільки таким чином може вижити в сучасних жорстких умовах. У її самосвідомості відсутні моральні цінності. Такі дівчата не мають далекосяжних намірів, мрії їх буденні, у ціннісних орієнтирах панують прагматичність, приземленість, вони дуже часто втрачають соціальні пріоритети.

Окрім того, накладення вище наведених чітко виражених образів створює декілька проміжних варіантів.

Зазначене допомагає сформулювати положення, які лежать в основі профілактики девіантної поведінки дівчат.

1. Традиційні уявлення про відмінності осіб обох статей не можуть пояснити багатьох фактів суспільного життя і зокрема феномену зростання девіантної поведінки серед дівчат. Безумовно, тут мають місце зміщення процесу ідентифікації особи.
2. Констатація гендерної соціалізації індивіда можлива на основі успішного здійснення статевої та гендерної ідентифікації.
3. Гендерний підхід передбачає врахування тих індивідуальних соціально-психологічних відмінностей, які лежать в основі деформації розвитку особи конкретної статі.
4. Гендерна ідентифікація входить в структуру гендерної соціалізації та визначає ставлення до інших і до себе. На її формування впливає багато аспектів: дія соціуму, масова свідомість, традиції, звичаї; стереотипи референтного оточення; гендерні ролі в різних сферах життєдіяльності.
5. Гендерна ідентифікація дівчат передбачає відсутність зміщень у прийнятті статевої ролі, проявах поведінки, що формується на основі правильно сформованих поглядів, світогляду, переконань.

6. Гендерна ідентифікація має прояв у таких основних життєвих сферах дівчини: сімейній, навчально-трудовій, дозвіллевій, інтимно-особистісній. У них вона поводить відповідно до сформованих стереотипів поведінки.

7. Успішність гендерної ідентифікації дівчини залежить від уміння регулювати поведінку. А у випадку деформації – і успішність профілактичного процесу, що потребує постійної корекції поглядів, уявлень, оцінок, переконань дітей.

Висновки. Отже, визначення гендерного підходу до профілактики девіантної поведінки дівчат загальноосвітніх шкіл як методологічного зумовлюється тим, що:

- 1) здійснення профілактики девіантної поведінки має забезпечувати гендерну соціалізацію та ідентифікацію дівчат відповідно до встановлених суспільством моральних і правових норм;
- 2) існує гендерно зумовлена організація функціонування соціальних інститутів із підтримки й допомоги осіб різної статі, що безумовно необхідно враховувати в організації профілактичного процесу школи;
- 3) профілактика девіантної поведінки дівчат загальноосвітніх шкіл повинна мати відмінності від організації цього процесу стосовно хлопців з огляду на статеву приналежність, психолого-педагогічні риси.

Існування невизначеності, суперечностей щодо профілактики девіантної поведінки дівчат сьогодні в Україні зумовлює необхідність сформуванню чіткої системи роботи, що зумовлюється методологічними підходами. Єдність, взаємозумовленість компонентів профілактичного процесу, спрямованого на покращення соціально-психологічних показників становища і розвитку дівчат забезпечуються гендерним підходом – теоретичними положеннями гендерної педагогіки щодо профілактики девіантної поведінки дівчат у загальноосвітній школі, розгляд проблемних питань через призму гендерної соціалізації та ідентифікації особи.

Перспективи дослідження. Оскільки труднощі гендерної соціалізації неповнолітніх жіночої статі спричинені деформацією суспільних і виховних процесів, дотримання гендерного підходу як методологічного концепту потребує визначення факторів ризику, які провокують поведінкові девіації, та відповідного застосування дієвих профілактичних заходів, спрямованих на успішну гендерну соціалізацію та ідентифікацію дівчат у сучасному соціумі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кікінеджи О. Гендерна ідентифікація молоді як психолого-педагогічна проблема / О. Кікінеджи // Формування гендерної культури молоді : проблеми та перспективи : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф., (Тернопіль, 30-31 жовтня 2003 р.). – Тернопіль, ТДПУ ім.В.Гнатюка, 2003. – С. 7–11.
2. Кравець В. П. Гендерна соціалізація молодших школярів : навч. посіб. / В. П. Кравець, Т. В. Говорун, О. М. Кікінеджи. – Тернопіль : Навч. книга – Богдан, 2011. – 192 с.
3. Кравець В. П. Статеві соціалізація дітей і підлітків: закономірності та гендерні особливості : [монографія] / В. П. Кравець. – Тернопіль : ТНПУ, 2009. – 476 с.

REFERENCES

1. Kikinedgi O. Genderna identificacia molodi yak psihologo-pedagogichna problema / O. Kikinedgi // Formuvannya gendernoyi kulturu molodi : problemu ta perspektivu : zb. materialiv Vseukr. nayk. - prakt. konf., (Ternopil, 30-31gobtnya 2003 p.). – Ternopil , TDPU im. V. Gnatuka, 2003. – p. 7–11.
2. Kravetch V. P. Genderna socializacia molodshuh shkolyariv : navch. posib. / V. P. Kravetch, T. V. Govoryn, O. M. Kikinedgi. – Ternopil: Navch. knuga – Bogdan, 2011. – 192 p.
3. Kravetch V. P. Stateva socializacia ditej i pidlitkiv: zakonomirnosti ta genderni osoblivoshti : [monografia]. – Ternopil : TDPU, 2009. – 476 p.